

— E S S A Y —

Hoe het patriarchaat ons allemaal **in de wurggreep** houdt

Als je over het patriarchaat begint, wordt iedereen bloednerveus. Toch wordt het tijd dat we daar een volwassen discussie over voeren. Voormalig advocate en bestuursvoorzitter Femke Struiksma geeft een aanzet.

TEKST **FEMKE STRUIKSMA** | BEELD **WILKO DE JONG**

Vijf jaar geleden hing ik mijn toga in de kast, omdat mijn bestaan als advocaat en bestuursvoorzitter in de verzekeringssector niet langer te combineren viel met een loodzwaar IVF-traject. Het IVF-sabbatical werd wegens succes verlengd met een periode van zwangerschaps- en ouderschapsverlof, die ik als expat in Amerika en thans Taiwan doorbreng.

In Taiwan maak ik voor het eerst mee hoe het is om echt volledig afhankelijk te zijn van je echtgenoot. Ik heb hier lokaal geen werkvergunning (in Amerika wel). Bovendien heb ik geen toegang meer tot ons gezamenlijke vermogen, omdat het Taiwanese banksysteem niet toestaat dat meerdere personen toegang hebben tot dezelfde bankrekening. Mijn man en ik zijn al dik 22 jaar samen en ik vertrouw hem volledig. Dat neemt niet weg dat ik mij elke keer weer kapot erger, als ik *letterlijk* mijn hand moet ophouden om geld te krijgen. Geld dat – nota bene – rechtens ook voor honderd procent van mij is en ik voor een niet onaanzienlijk deel ook daadwerkelijk zelf heb verdiend.

Recent kwam mijn man (eindelijk) in aanmerking voor een Taiwanese credit card. Die heb ik maar werkt alleen in

grote winkels, als ik zijn handtekening voldoende accuraat vervals. Deze situatie maakt gevoelens van *feminist rage* in mij los waar ik u in de context van dit essay verder niet mee lastig zal vallen. Voor nu is relevant dat dit een klein doch uitermate irritant voorbeeld is van een patriarchale hindernis, die het voor mij als vrouw op dit moment onmogelijk maakt om op een gelijkwaardige manier aan het economisch verkeer deel te nemen.

ACH MEID...

Nu denkt u misschien 'ach meid, dat is Taiwan'. Dat klopt, maar daarmee ziet u over het hoofd dat het patriarchaat een internationaal probleem is, dat over een periode van duizenden jaren is ontstaan. De destructieve impact daarvan ondervinden we overal en allemaal, in alle facetten van ons dagelijks bestaan. Ja, ook mannen! Als je daarover begint, dan wordt iedereen bloednerveus. Mannen zetten de hakken in het zand, vrouwen verstoppert zich vaak het liefst onder tafel, uit angst voor escalatie. Toch wordt het tijd dat we daar een volwassen discussie met elkaar over voeren. Het destructieve effect van het patriarchaat reikt namelijk veel verder dan 'en-

kel' een disbalans tussen de juridische, sociale en economische positie van mannen en vrouwen. Als maatschappelijk systeem is het patriarchaat primair gericht op het handhaven van de status quo, waardoor het een actieve hindernis vormt om duurzame hervorming te realiseren. Zolang het patriarchaat in stand blijft, zijn wij als mensheid dan ook niet in staat om doeltreffend op te treden tegen de existentiële bedreigingen die ons boven het hoofd hangen. Het wordt dan ook tijd dat mannen en vrouwen gaan inzien dat het patriarchaat ons allemaal in een wurggreep houdt en dat het ontmantelen ervan noodzakelijk is om onze gezamenlijke toekomst veilig te stellen. Ik zal dit punt hierna verder uitwerken. Eerst een definitie.

WAT IS HET PATRIARCHAAT?

Het patriarchaat is een hypothetische maatschappijvorm waarin mannen dominant zijn. Mannen worden al duizenden jaren geconditioneerd om hun dominantie te laten gelden, om zo hun positie in dat systeem te handhaven. Dat uit zich op allerlei manieren: van tribale overgangsrituelen en geïnternaliseerde normen over wat het betekent om een 'ech-

"Mijn favoriete seizoen is de val van het patriarchaat."

te man' te zijn, tot moderne bedrijfsculturen die gericht zijn op interne concurrentie en hiërarchie en de overheersende manier waarop wij met *natural resources* omgaan.

Patriarchale conditionering begint als mannen heel jong zijn, als ze leren dat kwetsbaarheid een teken is van zwakte. "Goed zo! Je hebt niet gehuild!", hoorde ik een man laatst tijdens een schooluitje tegen zijn driejarige zoon zeggen. Het jongetje was op zijn lip gevallen en had zichtbaar moeite om zijn tranen te bedwingen. "Je bent heel sterk", sprak zijn vader trots, terwijl het jongetje vocht om te blijven ademen. Zijn vader dacht oprecht dat hij vanuit liefde aan het helpen was: onbewust onbekwaam. Sterk, in deze context, betekent immers dat hij zijn emoties onderdrukt en zich laat gelden door zich groot (lees: rigide) op te stellen, zodat anderen 'respect' voor hem hebben. Het jongetje zal deze boodschap nog heel vaak horen: op school, in de sportkantine, op televisie, op social media en in de kroeg. Mannen worden op die ma-

nier buitengewoon slecht voorbereid op een toekomstige rol als echtgenoot of vader. Of als innovator of ethisch leider: dominantie is immers niet hetzelfde als leiderschap, onderdanigheid niet hetzelfde als respect.

Als mannen dominant (moeten) zijn, dan betekent dat automatisch dat de rest – vrouw, kind, dier, natuur – dat niet of in mindere mate is. Op het moment dat *innovators* – mannen en vrouwen – actief proberen om traditionele rollen en structuren te veranderen, verstoren ze de machtsbalans. Dat triggert patriarchale denk- en gedragspatronen, die zich over een periode van duizenden jaren in ons collectieve bewustzijn hebben verankerd. Om de machtsbalans te herstellen wordt de dominante man gedwongen om zijn dominantie te laten gelden. Dat doet hij door het eigen belang voorop te stellen en iedere vorm van externe verandering die (mogelijk) in zijn nadeel werkt te dwarsbomen, desnoods door manipulatie en agressie. Vrouwen die erin slagen om een plek op de apenrots te bemachtigen, gaan vaak onbewust hetzelfde Bokito-gedrag vertonen. Ze houden hun *peers* op gepaste afstand en de rest strak onder de duim: *toxic masculinity in a skirt*. Niet omdat ze een verdorven karakter hebben, maar puur uit lijfsbehoud.

Ook in lagere echelons leiden patriarchale systemen tot

destructief concurrentiegedrag. Toch wordt interne concurrentie nog altijd als iets positiefs gezien. Bij veel bedrijven wordt het zelfs actief aangemoedigd, bijvoorbeeld door de druk hoog te houden en individuele prestatienormen te koppelen aan een promotie of bonus. Dit terwijl onderzoek na onderzoek uitwijst dat dit contraproductief werkt. Tenminste, als je wil dat mensen zich veilig voelen en niet primair bezig zijn met zichzelf, maar met collectieve belangen als het bedrijf, maatschappelijke belangen of het klimaat.

MISSTANDEN

Hoe steviger het patriarchaat – als systeem – in een bedrijf verankerd zit, hoe groter de kans op misstanden. Mijn eigen loopbaan begon ooit als werkstudent op het kantoor van Pels Rijcken & Drooglever Fortuijn, op de kamer naast de beruchte notaris, mr. Frank Oranje. In 2020 beroofde Oranje zich van het leven, nadat ontdekt was dat hij jarenlang voor miljoenen had gefraudeerd.

Een recenter voorbeeld is Talpa, dat zich met perikelen rondom *The Voice* geconfronteerd ziet met een misbruikschandaal dat – naast internationale bedrijfs- en reputatieschade – een serieuze bedreiging voor haar fusie met RTL oplevert.

Als u mij twee decennia geleden gevraagd of ik Pels Rijcken een veilige werkomgeving vond, dan had ik volmondig ‘ja’ geantwoord. Het was mijn eerste juridische baan, op

Geweld tegen vrouwen wordt gedreven door macht.

“MANNEN ZETTEN DE HAKKEN IN HET ZAND,
VROUWEN VERSTOPPEN ZICH HET LIEFST
ONDER TAFEL, UIT ANGST VOOR ESCALATIE”

het meest prominente advocatenkantoor van Nederland. Ik dacht: “dit is normaal”. Die overtuiging werd bevestigd toen ik daarna bij andere advocatenkantoren in dienst trad en actief werd in de bestuurskamers van de financiële sector.

Bij alle voornoemde bedrijven heerste een psychologische angstcultuur, die gedreven werd door patriarchale denk- en gedragspatronen. Mensen denken daardoor primair aan zichzelf, niet aan elkaar of het collectief. Ik benadruk dat dit niet doelbewust is. Patriarchaal gedrag (m/v) wordt gedreven door sociale, culturele en politieke sentimenten die zich over een tijdsbestek van duizenden jaren in ons collectief bewustzijn hebben gevormd. Pas als je samen een stap naar achter doet en deze casus bekijkt door de lens van patriarchale machtsdynamiek, wordt evident dat dergelijke misstanden in hoge mate een natuurlijk resultaat zijn van de context waarin alle betrokken spelers opereerden. Blijf je echter hangen op het niveau van de schuldvraag, dan kom je niet tot de kern van oorzaken en ook niet tot de systemische veranderingen, die nodig zijn om dergelijke wantoestanden te voorkomen.

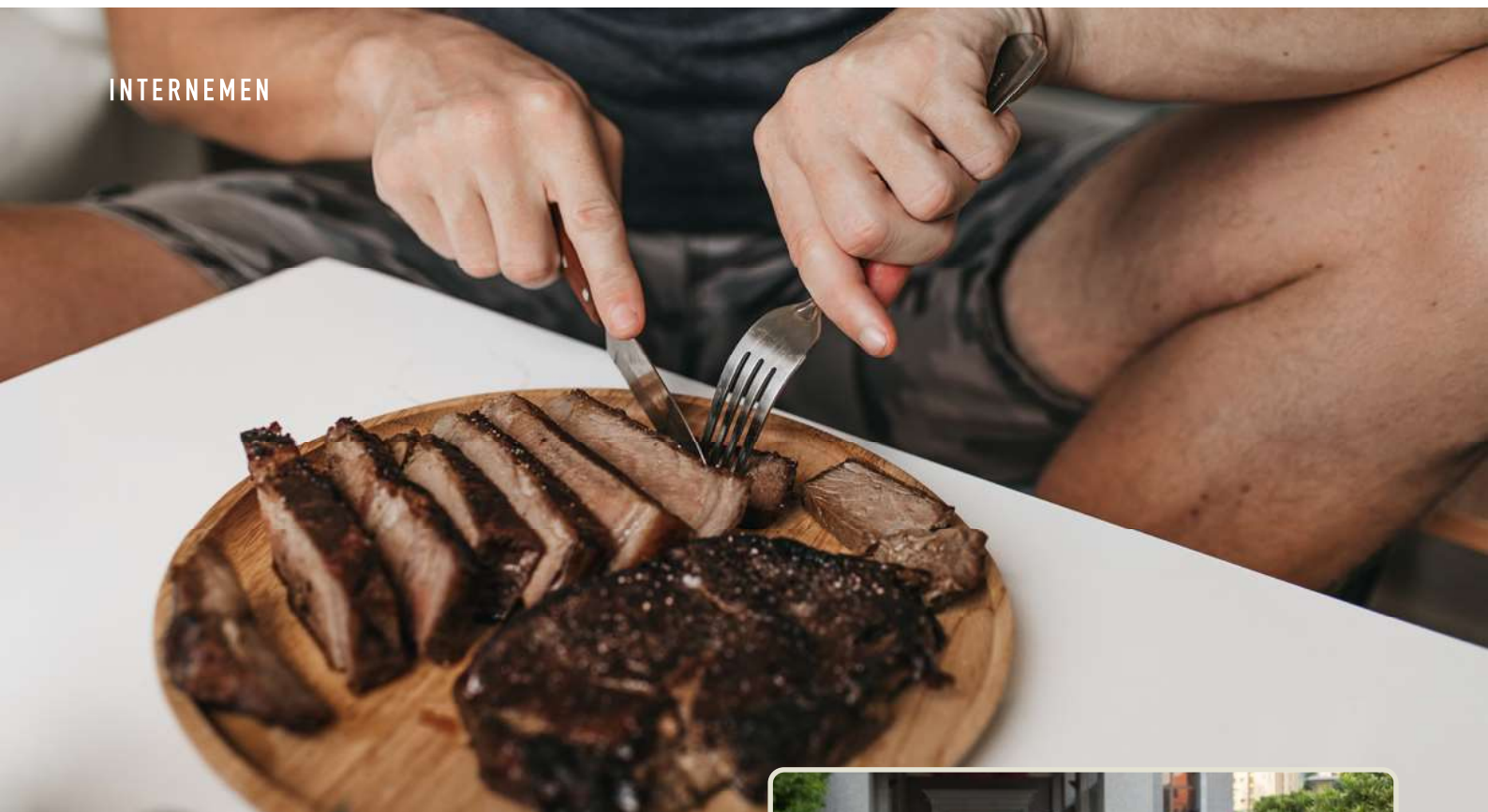
INNOVATIE

Je hoeft geen Steve Jobs te zijn om in te zien dat dit allemaal geen vruchtbare bodem is voor innovatie. Voor innovatie is nodig dat mensen zich in een geestelijk veilige omgeving kwetsbaar opstellen, zodat ze vrij zijn om conventies ter dis-

De maatman als patriarchale denkfout.

cussies te stellen, te experimenteren en te falen. In een patriarchale organisatie (of samenleving) is dit vrijwel niet mogelijk. Dit is de centrale reden waarom organisaties die werk maken van sociaal-emotionele ontwikkeling, diversiteit en inclusiviteit financieel beter scoren en significant beter in staat zijn om te innoveren en mee te bewegen met de tijd. Dat gaat veel verder dan ‘simpelweg’ meer vrouwen of diversiteitsbenoemingen: het vergt een radicale cultuuromslag, waarbij de maatstaf voor succes wordt gedefinieerd op het niveau van het collectief, niet het individu. In die context is het feminisme niet een strijd van vrouwen tegen mannen, maar van mannen **en** vrouwen tegen een systeem dat ons allemaal in een wurggreep houdt, om het zich primair richt op het handhaven van de status quo.

**“SCHADE AAN MENS, MILIEU OF
MAATSCHAPPIJ IS SCHADE AAN JEZELF”**

Vleesconsumptie wordt als mannelijk beschouwd.

Hoe wij daar in de praktijk dagelijks verder last van hebben? Ik noem een paar willekeurige voorbeelden:

- Geweld tegen vrouwen wordt gedreven door macht. In de EU kost geweld tegen vrouwen zo'n **226 miljard euro per jaar** (OESO, 2016);
- In de medische wetenschap is de man eeuwenlang als 'maatman' gebruikt voor het ontwikkelen van diagnostiek, medicatie en behandelmethoden. Het vrouwenlichaam reageert echter wezenlijk anders op ziekten en medicatie. Deze patriarchale denkfout is een enorme rem op wetenschappelijke vooruitgang. Medici zijn hierdoor al eeuwen beperkt in hun mogelijkheden om 51 procent van de wereldbevolking adequaat te behandelen.
- De vleesindustrie is een hoofdoorzaak van de klimaatcrisis. Het verminderen van de veestapel lukt o.m. niet omdat vleesconsumptie wereldwijd als teken van mannelijkheid wordt gezien.

Om uit deze wurggreep te ontsnappen, ontkomen we er niet aan om geest en gedrag te ontsmetten van het patriarchaat. Hoe ongemakkelijk het ook is, we kunnen het gesprek hierover niet langer uit de weg.

Daarbij geldt als uitgangspunt dat we vanuit gelijkwaardigheid streven naar Interzijn, de term die de recent overleden Boeddhistisch geestelijk leider Thich Nhat Hanh gebruikte om aan te geven dat wij allen deel uitmaken van een complex systeem, dat volledig is gebaseerd op wederzijdse afhankelijkheid. Schade aan mens, milieu of maatschappij is dus uiteindelijk schade aan jezelf. Hoe lang doen we onszelf dit nog aan? ■

FEMKE STRUIKSMA

Femke Struiksma (1980) is schrijfster, sprekerster en activiste. Ze schrijft in het Nederlands en Engels over geestelijke ontwikkeling, mindful activisme en leiderschap in een samenleving die worstelt om zichzelf opnieuw uit te vinden.

Eerder werkte Femke jarenlang als advocaat, bestuurder en opiniemaker in de verzekeringssector. Sinds 2010 houdt ze zich ook bezig met de Dharma, de ethiek en filosofie van het Boeddhisme. Ze volgde meerdere opleidingen en was o.m. bestuurslid van Boeddhistisch Centrum Haaglanden. De afgelopen periode deed ze dat fulltime, als yoga- en meditatie docent in Houston (USA). Sinds november 2020 woont Femke in Taiwan. Daar schrijft ze voor verschillende media en werkt ze aan haar eerste boek. Momenteel richt ze samen met anderen het platform *Team C* op, een platform waarin communities worden gemobiliseerd om de wereld veilig te maken voor vrouwen.

Femke trekt er graag op uit met haar jonge zoons Klaas en Berend.